

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10-3.11>

Войтович І.І.

к.ю.н., суддя

Херсонський окружний адміністративний суд

ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Важко вигадати політичне благо, яке повсюдно вихваляли би більше, ніж прозорість державного управління. Зважаючи на таємні сховки корупції, зловживання владою, неправомірний вплив і масу інших хиб, прозорість дозволяє громадянам тримати своїх можновладців під контролем. Або так є в теорії [1]. Так охарактеризував явище корупції відомий професор Стенфордського університету, Френсіс Фукуяма. На його думку, антикорупційній політиці в нашій країні притаманний високий рівень популізму. Формується система антикорупційного законодавства, створюються антикорупційні державні структури, поряд з цим, корупція в країні продовжує процвітати. Це свідчить про те, що всі вжиті заходи ефективні не повною мірою і відсутня ключова умова подолання корупції – це верховенство права, яке реалізується через незалежну від влади судову систему.

Значний вплив на поширення корупційної злочинності у сфері військової безпеки здійснюють політичні фактори. На думку директора НАБУ А. Ситника саме державні підприємства є джерелами політичної корупції в державі. Збитки від корупції на державних підприємствах більші за трансї від Міжнародного валютного фонду [2]. Збитки від корупційних злочинів надзвичайно великі, однак відшкодовуються до бюджету «копійки». Так, за перші три місяці 2020 року до державного бюджету надійшло 14 тис грн від реалізації майна, а також коштів, конфіскованих за вчинення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень. Зокрема,

від реалізації майна та надходження національної та іноземної валюти, конфіскованих за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення до держбюджету надійшло 950 грн. Сума конфіскованих коштів та коштів, отриманих від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення становить 13,3 тис грн. Таким чином протягом січня – березня 2020 року у корупціонерів було конфісковано трохи більше 14 тис грн. [3].

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Найбільш помітний внесок в обґрунтування і теоретичну розробку проблеми причин та умов злочинності та окремих видів злочинів зробили такі відомі вітчизняні вчені, як С. Р. Багіров, О. М. Бандурка, А. Ф. Волобуєв, Л. М. Давиденко, О. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, О. П. Литвин, І. Б. Медичкий, А. А. Музика, О. Л. Тимчук, В. П. Філонов, В. І. Шакур, Н. М. Ярмиш. Слід додати, що ґрунтовні дослідження детермінації економічної злочинності проводили А. М. Бойко, В. В. Коваленко, В. М. Попович, Є. Л. Стрельцов, О. Ю. Шостко та ін.

Розроблення проблем, пов'язаних із корупцією та тіньовою економікою знаходиться у сфері інтересів вітчизняних спеціалістів, таких як А. Базиліук, З. Варналій, А. Волошенко, В. Гончарова, І. Длугопольський, І. Мазур, В. Предборський, Р. Пустовійт, Т. Тищук, Ю. Харазішвілі, М. Фоміна, А. Скрипник, Ю. Самаєва та інші.

Виклад основного матеріалу. Політична криза, нестабільність та невизначеність політичної волі, обумовлюють недолік бюджетного процесу, що створюють сприятливі умови перетікання бюджетних коштів за відповідну корупційну «допомогу» у тіньову і кримінальну сферу. До них відносять: 1) порушення законодавства в процесі розробки, затвердження і виконання Державного та місцевих бюджетів; 2) існуюча у Верховній Раді України практика затверджувати зміни до законодавства, що коректують бюджетні параметри вже після прийняття Закону про Державний бюджет на відповідний рік; 3) видання органами виконавчої влади у ході виконання бюджету нормативних документів, що змінюють параметри надходжень і витрат Державного та місцевих бюджетів; 4) недосконалість і неузгодженість законодавства; 5) незадовільний рівень обґрунтування обсягів доходних і видаткових статей бюджету; 6) недосконалий механізм руху коштів у процесі виділення запланованих бюджетних асигнувань; 7) неефективний внутрішньовідомчий контроль за витрачанням бюджетних коштів; 8) повне і безкарне ігнорування висновків і рекомендацій Рахункової палати [4, с. 152].

Поширення масштабів корупції, неспроможність ефективно протидіяти їй є одним з основних негативних чинників процесу реформування сфери військової безпеки. Недоброчесне управління своєю чергою спричиняє проблеми адміністрування реформ, відсутність підтримки реформ з боку суспільства. З огляду на специфіку, обсяг функцій і повноважень інституцій сектору безпеки є достатньо привабливим як засіб реалізації політичних та економічних інтересів. Досі у законодавстві України, а головне – у практиці врядування відсутнє розуміння необхідності запобігання конфлікту інтересів, що призводить до посилення бізнесового впливу на політику загалом і сектор безпеки зокрема. Це виявляється у практиці використання владних повноважень для реалізації особистих або

групових інтересів, тривалого існування схем привласнення державних ресурсів. Так, досі збереглися непрозорі схеми державних закупівель у Міністерстві оборони України. Закупівля пального та продовольства для Збройних сил України здійснюється в одного й того ж постачальника за завищеними цінами. Ці постачальники зберегли свої позиції попри зміну політичних команд. Умови проведення закупівель виключають прозору конкуренцію. Адміністративне супроводження непрозорих схем вимагає і відповідного кадрового забезпечення, що сприяє залученню до керівної ланки «бізнесменів у погонах». Зрощення політики та бізнесу, результатом чого є політична корупція, не дозволяє здійснювати послідовне реформування – приймати управлінські та кадрові рішення всупереч інтересам бізнесових груп чи окремих осіб, навіть коли це диктується потребами забезпечення національної безпеки, існує острах у застосуванні безкомпромісних, непопулярних рішень. Таким чином, корупція створює умови, в яких стимули для реформування сектору безпеки залишаються слабкими, а стимули, пов'язані зі збереженням чинної системи – сильними. Особливо небезпечний є незадовільний стан кримінального переслідування корупції. Низький рівень координації, численність суб'єктів боротьби з корупцією та слабка співпраця з громадськістю призводять до розпорошеності антикорупційних зусиль державних органів. Традиційний репресивний підхід до боротьби з корупцією посадовців нижньої та середньої ланки ніяк не впливає на існування та зростання корупції. Майже не вживаються заходи щодо її запобігання. На практиці заходи щодо протидії корупції, зокрема хабарництву, вжиті правоохоронними органами, є неефективними, не виконують жодної стримуючої ролі, оскільки корупціонери часто залишаються безкарними [5, с. 9].

Аналіз політичної ситуації в країні свідчить про поверхневе дослідження передумов недосконалості державного механізму,

що призводило до прорахунків у проведенні політичних реформ; відсутність комплексного підходу до формування політичної системи та повільного розвитку політичної культури та свідомості суспільства; політична нестабільність, яка проявляється у нестабільності існуючих політичних інститутів; дисбаланс функцій та повноважень законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; непослідовність у проведенні суспільних перетворень, безсистемне та нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя; недосконалий механізм парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних та контролюючих орган, відсутність єдиної скоординованої політики запобігання злочинності у бюджетній та економічній сферах; незабезпеченість з боку уряду позитивного балансу доходів і витрат громадян країни; розбіжності у політичних інтересах представників різних гілок влади як на державному, так і на місцевому рівнях; надто широкі розпорядчо-управлінські повноваження народних обранців та депутатська недоторканність [5, с. 96; с. 189].

Так, до політичних причин відносимо дисбаланс владних повноважень на різних рівнях; політичну нестабільність, лобювання та легалізацію напів законних форм фінансово-економічної діяльності. До правових – недосконалість нормативної системи та небажання суб'єкта діяти в її межах; неврегульованість форм господарської діяльності; прогалини у економічному законодавстві; неефективність судової системи та її залежність. До організаційно-управлінських – надмірна роль бюрократії та складність бюрократичних процедур; нечіткість регламентації діяльності державних службовців та недостатня їх відповідальність; відсутність ефективних механізмів ротации кадрів; зрощування державного апарату з підприємницькими структурами; дисбаланс владних повноважень на різних рівнях; непрозорість

приватизації і державної підтримки бізнесу. Все назване цілком залежить від рішень правлячих структур та осіб [7, с. 210].

Суддя Конституційного Суду М. Мельник зазначав, що корупція, будучи соціальним явищем має виразне політичне забарвлення. Це означає, що з одного боку, вона є продуктом діяльності влади, з іншого – безпосередньо впливає на формування та функціонування владних інститутів, значною мірою визначає саму сутність публічної влади. Оскільки публічна влада сама по собі є політичним інститутом, то й корупція як форма зловживання цією владою є насамперед політичним феноменом. За такого підходу можна стверджувати, що будь-які корупційні діяння, вчинені представниками державної влади чи місцевого самоврядування, мають політичний зміст і можуть вважатися політичною корупцією [8].

Корупцію у сфері військової безпеки, яка вчиняється вищим керівництвом Міністерства оборони України та Збройних сил, цілком можна вважати різновидом політичної корупції, оскільки сферою поширення політичної корупції є вищий рівень державного та регіонально управління.

Якщо говорити лише про основні політичні чинники корупції у сфері військової безпеки, то на сучасному етапі розвитку країни до них можна віднести, насамперед такі.

Політична нестабільність, яка проявляється в нестабільності головних існуючих політичних інститутів, що тягне за собою неефективність їх функціонування, підміни правових засад діяльності політичною доцільністю. Найбільш показовим прикладом нестабільності та її “затяжного” характеру є перманентна «політична війна», яка ведеться вже не тільки і навіть не стільки з політичними опонентами, скільки з політичними соратниками. Така війна апіорі передбачає неправомірне використання владних повноважень і системне зловживання владою в політичних та особистих цілях, що становить суть політичної корупції [8].

Відсутність політичних реформ та їх хибна ідеологія. Реформи, що формально проводяться, є популістичними та позбавлені системного характеру. Фрагментарні зміни не є суспільно вмотивованими та зорієнтованими – вони мають переважно суб'єктивну мотивацію і спрямовані на задоволення особистих чи вузько корпоративних інтересів головних політичних гравців (отримання державної влади, утримання її, збільшення владних повноважень, а також отримання різноманітної вигоди від перебування при владі – тобто, ці інтереси практично повністю збігаються з тими, що притаманні політичній корупції).

Впливає на поширення корупції в сфері військової безпеки й досить актуальна кадрова проблема, що полягає у дефіциті професійних і добросовісних управлінців і працівників, виходить на перший план. Інституції сектору безпеки постали перед ризиком втрати професійного ядра, оскільки працівники не мають мотивації до сумлінної праці: відсутні достойне матеріальне забезпечення, соціальний захист, можливості прозорого кар'єрного просування. Практика призначення на керівні посади за політичними квотами або за протекцією завдає значної шкоди авторитету влади та посилює розчарування у середовищі професіоналів (МНС, СБУ, СЗРУ, Міноборони, ДПАУ, Держмитслужба). Поряд з цим, новопризначені керівники не мають відповідної освіти, досвіду, тому й не користуються повагою колег. Реформи сектору безпеки переважно стосувалися структури інституцій, їх чисельності, вдосконалення нормативної бази. Набагато менше уваги приділялося реформуванню внутрішнього управління цих відомств: процедурам ухвалення рішень, стилю управління, постійному навчанню персоналу. Наслідком цього є нестача управлінців вищої та середньої керівної ланки, спроможних адекватно запроваджувати реформи (замість звички командувати й контролювати), нестача компетентних працівників, які свідомо сприймають і підтримують реформи,

погоджуються з тимчасовими труднощами задля позитивних перспектив. Структури інституцій сектору безпеки є надмірно громіздкими й витратними, а кількість керівників – безпрецедентно численна [5, с. 12].

Корупція у сфері військової безпеки будучи різновидом публічної сфери характеризується безпосереднім заподіянням шкоди державі та її інтересам, які охороняються законом та сферою діяльності – публічна сфера (військова сфера); суб'єктом – особою, наділеною владними повноваженнями в сфері використання коштів та матеріальних цінностей, виділених на забезпечення ефективного та цільового функціонування військової сфери; корупційні відносини виникають внаслідок того, що особа публічної служби допускає зловживання своєю владою або посадовими повноваженнями; діяння вчиняються з метою задоволення особистих корисливих інтересів, або інтересів третіх осіб.

Численні випадки корупційних зловживань у багатьох сферах оборонної діяльності в Україні дозволяють дійти висновку, що корупція у сфері військової безпеки характеризується ознаками системного явища. Так, у таких сферах діяльності, як миротворчість, харчування військовослужбовців, забезпечення їх житлом, відчуження військового майна, закупівля та ремонт військової техніки й майна, утилізація тощо. Загалом корупцією суттєво вражені майже всі сфери діяльності Міністерства оборони України, де розподіляються ресурси. Окрім оборонного відомства, корупційні зловживання мають місце і в оборонній промисловості. Поясненням низького рівня добросовісності в Україні, зокрема в сфері військової безпеки, є наявність величезного розриву між деклараціями про демократичність, заявами про боротьбу з корупцією, правову культуру, верховенство права та реальним станом забезпечення цих питань з боку політичного керівництва держави. Недостатність фінансування соціальних потреб, зокрема забезпечення військовослужбовців житлом, провокує коруп-

цію. Україна сьогодні не в змозі забезпечити необхідним житлом власних громадян, і це пов'язано переважно зі збереженням у цій сфері застарілої, помилкової радянської розподільчої практики, що лише сприяє поширенню корупції. У 2008 р. була спроба спростити процедуру отримання житла: Верховна Рада України схвалила механізм, що відповідає міжнародному досвіду, тобто черговикам можна було отримувати компенсацію від держави і на власний розсуд вирішувати це питання [9, с. 42].

Політична криза, нестабільність та невідомість політичної волі, обумовлюють недолік бюджетного процесу, що створюють сприятливі умови перетікання бюджетних коштів за відповідну корупційну «допомогу» у тіньову і кримінальну сферу. Серед головних недоліків бюджетного процесу, що створюють сприятливі умови для корупційного використання бюджетних коштів та їх перетікання у тіньову сферу, можна назвати наступні: 1) незадовільний рівень обґрунтування дохідних і видаткових статей бюджету; 2) порушення законодавства у процесі формування і виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів; 3) недосконалий механізм руху коштів у процесі виділення запланованих бюджетних асигнувань; 4) недостатній рівень контролю та відповідальності у всіх ланках державної влади за цільове і ефективне використання бюджетних коштів.

Позитивно впливає на процвітання корупції незадовільний стан кримінального переслідування корупції. Низький рівень координації, численність суб'єктів боротьби з корупцією та слабка співпраця з громадськістю призводять до розпорошеності антикорупційних зусиль державних органів. Поряд з цим, поверхнєве дослідження передумов недосконалості державного механізму, що призводить до прорахунків у проведенні політичних реформ; відсутність комплексного підходу до формування політичної системи та повільного розвитку політичної культури

та свідомості суспільства також живлять корупційне середовище.

Вагомим політичним фактором виступає дисбаланс владних повноважень на різних рівнях; політична нестабільність, лобіювання та легалізацію незаконних форм фінансово-економічної діяльності. Відсутність політичних реформ та їх хибна ідеологія. Реформи, що формально проводяться, є популістичними та позбавлені системного характеру. Фрагментарні зміни не є суспільно вмотивованими та зорієнтованими – вони мають переважно суб'єктивну мотивацію і спрямовані на задоволення особистих чи вузько корпоративних інтересів головних політичних гравців.

Корупція в сфері військової безпеки призводить до низького рівня доброчесності в Україні, зокрема в сфері військової безпеки, величезного розриву між деклараціями про демократичність, заявами про боротьбу з корупцією, правову культуру, верховенство права та реальним станом забезпечення цих питань з боку політичного керівництва держави

На нашу думку, визначені вище політичні фактори створюють умови для вчинення корупційних злочинних діянь, поглиблюють економічну та політичну кризу в країні, а також безпосередньо впливають на зміну кількісних та якісних показників корупційної злочинності у сфері військової безпеки.

Висновки. Підсумовуючи дослідження політичних факторів корупційної злочинності у сфері військової безпеки зазначимо, що корупція у сфері військової безпеки, яка вчиняється вищим керівництвом Міністерства оборони України та Збройних сил, цілком можна вважати різновидом політичної корупції, оскільки сферою поширення політичної корупції є вищий рівень державного та регіонально управління.

Найбільш вагомими політичними факторами, які обумовлюють корупційну злочинність у сфері військової безпеки є: політична криза; нестабільність політичної волі; низький рівень фінансування соціальних потреб;

незадовільний стан кримінального переслідування корупції; низький рівень координації між суб'єктами запобігання корупції; недостатній рівень взаємодії з громадськістю; дисбаланс владних повноважень на різних

рівнях; відсутність комплексного підходу до формування політичної системи та повільного розвитку політичної культури та свідомості суспільства також живлять корупційне середовище.

Анотація

У роботі досліджено політичні чинники корупційної злочинності у сфері військової безпеки. Найпоширенішими політичними факторами, що визначають корупційну злочинність у сфері військової безпеки, є: політична криза; відсутність політичної волі; низький рівень фінансування соціальних потреб; незадовільний стан кримінального переслідування корупції. Корупція у сфері військової безпеки призводить до низького рівня доброчесності в Україні, зокрема у сфері військової безпеки, величезного розриву між деклараціями про демократичність, заявами про боротьбу з корупцією, правова культура, верховенство права та реальний стан забезпечення цих питань політичним керівництвом держави. Вагомим політичним чинником є: дисбаланс силових повноважень на різних рівнях; політична нестабільність, лобіювання та легалізація незаконних форм фінансово-господарської діяльності. Відсутність політичних реформ та їх фальшива ідеологія. Формально проведені реформи популярні і позбавлені системного характеру. Фрагментарні зміни не є соціально вмотивованими та орієнтованими – вони переважно мають суб'єктивну мотивацію та спрямовані на задоволення особистих чи вузькокорпоративних інтересів основних політичних гравців. Корупція у сфері військової безпеки, яка вчиняється вищим керівництвом Міноборони України та Збройних Сил, цілком можна вважати різновидом політичної корупції, оскільки сферою політичної корупції є вищий рівень державного та регіонального управління. Найважливішими політичними чинниками, що визначають корупційну злочинність у сфері військової безпеки, є: політична криза; нестабільність політичної волі; низький рівень фінансування соціальних потреб; незадовільний стан кримінального переслідування корупції; низький рівень координації між суб'єктами запобігання корупції; недостатній рівень взаємодії з громадськістю; незбалансованість повноважень на різних рівнях; Відсутність комплексного підходу до формування політичної системи та повільний розвиток політичної культури та свідомості суспільства також живлять корупційне середовище.

Ключові слова: корупція, злочинність, фактори злочинності, воєнна безпека, політичні фактори.

Voitovych I.I. Political factors of corruption crime in the field of military security

Summary

The work has examined the political factors of corruption crime in the field of military security. The most common political factors that determine corruption crime in the field of military security are: a political crisis; lack of political will; Low level of financing of social needs; the unsatisfactory state of criminal prosecution of corruption. Corruption in the field of military safety leads to a low level of integrity in Ukraine, in particular in the field of military safety, a huge break between declarations of democraticity, statements about the fight against corruption, legal culture, the rule of law and the real state of providing these issues by the political leadership of the state. A significant political factor is the imbalance of power powers at different levels; political instability, lobbying and legalization of illegal forms of financial and economic activity. Lack of political reforms and their false ideology. Reforms formally carried out are popular and devoid of systemic nature. Fragmentary

changes are not socially motivated and oriented – they are mainly subjective motivation and aimed at satisfying the personal or narrow corporate interests of the main political players. Corruption in the field of military safety, which is committed by the highest leadership of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces, can well be considered a kind of political corruption, as the scope of political corruption is a higher level of state and regionally management. The most important political factors that determine corruption crime in the field of military security are: a political crisis; instability of political will; low level of funding for social needs; unsatisfactory state of criminal prosecution of corruption; low coordination level between subjects of corruption prevention; insufficient level of interaction with the public; imbalance of authorities at different levels; The lack of a comprehensive approach to the formation of a political system and slow development of political culture and consciousness of society also feed the corruption environment.

Key words: corruption, crime, crime factors, military security, political factors.

Список використаних джерел:

1. Френсіс Фукуяма Чому прозорість може бути поганим словом. URL : <https://zbruc.eu/node/40174/>
2. Ситник А. Збитки від корупції у державних підприємствах більші, ніж трансї МВФ. 2019. URL: https://espreso.tv/news/2019/02/08/zbytky_vid_korupciyi_u_derzhavnykh_pidpruyemstvakh_bilshi_nizh_transhi_mvf_sytnyk/
3. За перший квартал у корупціонерів конфіскували 14 тисяч гривень – Держказначейство. Економічна правда. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/17/659511/>.
4. Руфанова В.М. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монографія / В. М. Руфанова, О. О. Титаренко. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. – 200 с.
5. Маркєєва О. Корупція як негативний чинник реформ сектору безпеки. Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України: збірник матеріалів міжнародної конференції. За ред. О. О. Котелянець. К. : НІСД, 2011. 48 с.
6. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : [монографія]. К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.
7. Мельник В. М. Основні причини корупції в Україні та шляхи її подолання. В. М. Мельник, Н. В. Корень // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2018. № 2. С. 207-221. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2018_2_18
8. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. Українське юридичне товариство. 2009. URL : <http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji>
9. Поляков Л. До питання корупції в оборонній сфері України. Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України: збірник матеріалів міжнародної конференції. За ред. О. О. Котелянець. К. : НІСД, 2011. 48 с.